Mišriosios darybos vedinai

- pomocí dvou afixů: sufixem a prefixem, sufixem a reflexivní částicí, prefixem a reflexivní částicí
- sufixem **-ėti** a prefixem **pa-** se tvoří odvozeniny s jasným deminutivním významem, jejichž tvorbu jde vysvětlit dvojím způsobem: buď je můžeme považovat za odvozeniny pomocí sufixu -ėti z předponových sloves, nebo pomocí prefixu pa- z příponových sloves: *pašaukėti* „truputį pašaukti“ (*:: pašaukti*)
- se sufixem a refl. č. se tvoří „jmenná“ reflexivní slovesa, nejčastěji ze substantiv – tři skupiny s malým množství slov:
  - a) „vesti, veisti (mít mladé) tai, kas pasakyta...“ (-(i)uoti + -si): *veršiuotis*
  - b) „daryti tai, kas pasakyta...“ (-yti, -uoti + -si): *darbuotis*
  - c) „būti tuo, kas pasakyta...“: jen jediné slovo *svečiuotis*
- z adjektivních odvozenin: *giedrytis* „būti tokiam, kas pasakyta...“
- ve všech případech je sufix základním slovotvorným prostředkem a refl. č. ho jen doplňuje
- prefix + refl. č.: hodně produktivní; takové odvozeniny se nazývají <u>sangrąžos afikso vediniai</u>: *prisivalgyti (:: privalgyti)*, *susirašinėti (:: surašinėti)*
- existují však i taková slovesa, jejichž motivující slovo je jak nepředponové, tak i nereflexivní; nazývají se <u>mišrieji vediniai</u>, např. *susidraugauti*, *išsižadėti*...

10. hodina: Kompozice substantiv

Složená substantiva v současné litevštině zaujímají stejně důležité místo jako substantiva tvořená koncovkami. Význam i forma složeného substantiva závisí z velké části na slovním druhu motivujících slov. Proto je nejlepší kompozita řadit právě podle slovních druhů motivujících slov (tak jak je to v české tradici i u derivace) a až po té uvnitř těchto skupin zkoumat významy a formy.

<u>DŪRINIAI SU DAIKTAVARDINIU ANTRUOJU SANDU</u>

- tato kompozita tvoří téměř tři čtvrtiny všech složených substantiv

<u>Dūriniai iš dviejų daiktavardžių</u>

- vztah mezi dvěma výchozími substantivy je většinou určitým způsobem vymezující (*determinatyviniai daiktavardžiai*): jeden základ vymezuje/určuje druhý – proto je výsledný význam užší než ten základní: *žandikaulis* (čelist, žandas „tvář“ + kaulas „kost“)

- nejčastěji první základ vymezuje základ druhý
- vztah však může být i pouze „složený“ (*kopuliatyvinai dktv.*), kdy jsou oba základy rovnocenné a nezávislé, význam pak vytváří pouze jejich suma: *plaučkepeniai* (droby; plaučiai „plíce“, kepenys „játra“)
- nyní se podívejme na jednotlivé kategorie determinatyvinių sudurtinių daiktavardžių, jejichž lexikální význam se víceméně shoduje s významem slovotvorným
- účel: *arbatžolės* (čajové lístky; lístky k čaji), *butpinigiai* (nájem, peníze na byt)
- závislost: *eglišakė* (smrková větev; větev smrku), *tautodailė* (lidové umění)
- místo: *kalnakelis* (horská cesta); podobnost: *vilkšunis* (vlkodav); materiál: *ledkalnis* (ledovec); charakteristický věcný znak: *bažnytkaimis* (vesnice s kostelem); věc místa: *turgavietė* (tržiště); objekt zobrazení: *gamtovaizdis* (krajina – vzhled); čas: *vasarnamis*; druhové pojetí: *stabligė* (tetanus, stabas „paralýza“ + liga „nemoc“)
- determinativních složenin, jejichž druhá část vymezuje tu první, je velice málo a prvním základem bývají obvykle slova jako galas, pusė, vidus, vidurys, viršus...: *pusmetis*, *vidurnaktis*
- význam některých často užívaných základů bývá abstraktnější a připomíná vlastně význam afiksů
- to se nejvíce týká základu pus-, jímž se často vyjadřuje neúplnost, neplnost, nepravost (srov. s modifikací míry a intenzity!): *pusbrolis*
- cca polovina běžně používaných kompozit je vytvořena bez konektů, druhá polovina – s nimi
- jako konekty nejčastěji fungují samohlásky a dvojhlásky -a-, -ia-, -i-, -o-, -u-, -ė-, -y-, -ū-, -io-, -iu-, -uo-: *viršulangė* (traverza, nosník), *žemėlapis*
- pro výskyt jednotlivých konektů (případně jejich „nevýskyt“) můžeme najít vysvětlení v kmeni prvního základu (pokud je to například a-kmen, pak se většinou konekt nevyskytuje atd.)

Dūriniai iš būdvardžio ir daiktavardžio

- kompozita, jejich prvním členem je adjektivum a druhým substantivum jsou determinativní: první základ vymezuje druhý: *gyvatvorė*
- motivující adjektivum většinou kompozitu dodává nějakou charakteristickou vlastnost, která ho odlišuje od ostatních v rámci stejné skupiny či druhu: *bendrabutis*, *geležinkelis*
- většinou bez konektu (minimálně ve spisovném jazyce), pokud konekt je, pak obvykle -a-

Dūriniai iš skaitvardžio ir daiktavardžio

- číslovka bývá obvykle základní, výjimečně řadová
- první základ opět vymezuje ten druhý: *septynmetis*, *trečdalis*
- lexikální význam může být přímý (viz předchozí dva příklady) nebo nepřímý
- základní číslovky se obvykle spojují s časovými substantivy metai, diena: *tūkstantmetis*, ale i s jinými: *dvitaškis*
- řadové číslovky se obvykle spojují se slovem dalis: *antradalis*, nebo také se slovem diena: *antradienis* – což je speciální uzavřená skupina názvů dnů v týdnu
- pokud se objeví přenesení významu, nejčastěji u kompozit se základní číslovkou (a v druhé části označením části) – *dviratis*
- spojuje se bez konektu nebo s konektem -a-, řidčeji -i- nebo -ia-

Dūriniai iš veiksmažodžio formos ir daiktavardžio

- můžeme je hned z počátku rozdělit do dvou typů: první, větší, typ má první základ, který můžeme spojit s aktivním či pasivním minulým participiem (dalyvis); první základ druhého typu je jednoduše vzat ze slovesa obecně, a to s některou z jeho základních forem.
- oba typy ale většinou bývají determinativní (slovesný základ vymezuje substantivní), ale podle vztahu mezi slovotvorným a lexikálním význam už se velice liší (ta se slovesným základem obvykle mívají přímý význam)
- kompozita s participiem – obvykle pejorativní, výsměšné názvy osob, typické zvláště pro lidový běžně mluvený jazyk. V takovém případě se druhým základem vyslovuje nějaká část těla, prvním jeho vlastnost: *atgrub(a)nagis, -ė* (nemotora, atgrubęs „znecitlivěný“ + nagas „nehet“)
- kompozita se slovesem obecně: jejich lexikální význam se od motivujícího substantiva liší tím, že je poněkud užší, ohraničená slovesem: *pilkapis* (mohyla, pilti „plnit“ + kapas „hrob“)
- kompozit s pasivním participiem je cca dvakrát víc než s participiem aktivním, ale také proto, že přestože často nemá aktivní participium pasivní protějšek, v kompozitu se použije forma pasivní: *pabaltakis, -ė* „kas pabalusiomis (baltomis) akimis“
- napříč dialekty se však obvykle setkáváme s oběma variantami, tedy s aktivním i pasivním participiem (atgrub(a)nagis i atgrubt(a)nagis)

- kompozita se většinou tvoří z předponových participií
- naproti tomu obecně slovesná kompozita, která mohou vznikat vlastně ze všech tří základních slovesných kmenů, se však většinou tvoří ze sloves nepředponových
- všechny typy těchto „slovesných" kompozit bývají obvykle bez konektu, výjimečně s -a-
- kompozita od názvů osob a zvířat mají většinou potenciálně oba rody – -ia a -ė kmeny, ostatní pak přebírají rod motivujícího substantiva: *delspinigiai* (pokuta, delsti „otálet" + pinigiai, *gyvenvietė* (gyventi + vieta)

Dūriniai iš prieveiksmio ir daiktavardžio

- malá skupina kompozit, jejichž první základ tvoří neadjektivní adverbium
- opět determinativní kompozita s přímým i přeneseným významem
- některá adverbia zcela zachovávají svou původní formu: *artigalė* (konec; čas těsně před porodem), *pusiauvasaris*
- kompozita se základem daug mají často konekt -ia-: *daugianaris* (mnohočlen)

Dūriniai iš prielinksnio (tarp ar virš) ir daiktavardžio

- je zvykem slova s předložkami považovat za předponové odvozeniny, avšak sekundární předložky tarp a virš ve spojení se substantivem představují „stav na půli cesty" mezi prvním základem kompozita a předponou
- není možné se kompozitní formy zříct úplně, protože: přestože se nyní spojují s předložkami tarp a virš, můžeme je (zvlášť z historického hlediska) stejně dobře spojovat i se substantivy tarpas a viršus: *tarppirštis* „vieta tarp pirštų" arba „pirštų tarpas"
- se základem tarp obvykle nebývá žádný konekt X *tarpušventė* (doba mezi svátky)

Dūriniai iš įvardžio ir daiktavardžio

- determinativní kompozita; první základ – zájmeno vymezuje základ druhý
- obvykle se význam nepřenáší: *savimeilė*; jen u názvů osob se přenést může: *savanoris, -ė*
- zvlášť pokud se význam nepřenáší, zachovává se většinou koncovka motivujícího substantiva: *savinauda* (sobectví, prospěchářství)